

Роман Тимченко

Соціально-економічна політика ЗУНР (ЗОУНР)

Закінчення Першої світової війни, революційні події в Європі дали можливість західноукраїнському населенню створити в листопаді 1918 р. власну незалежну державу. Однак на шляху до своєї омріяної мети вони зустріли серйозний опір поляків, які вважали Східну Галичину своєю невід'ємною частиною й нізащо не хотіли поступатися цими землями. У результаті добре підготовленої й раптової військової акції спочатку у Львові, а згодом в інших містах і селах Галичини було встановлено українську владу. Щоправда на перших порах у галицьких політиків переважали думки не самостійницького, а автономного спрямування, і тільки зрозумівши хибність своїх орієнтирів вони стали на шлях незалежності й соборності. Одразу ж після створення Західно-Української Народної Республіки українці зустріли чимало проблем, які потребували швидкого вирішення в умовах військового конфлікту з Польщею. Одними з основних були соціально-економічні, оскільки держава перебувала у розрусі, спричиненій військовими діями на її території в роки Першої світової війни

Таким чином, мета нашого дослідження полягає в аналізі основних соціальних і економічних перетворень УНРади й Державного Секретаріату ЗУНР від її утворення у листопаді 1918 р. до відступу УГА за річку Збруч.

Вивченням даного питання займалися як діаспорні вчені — С. Ярославин, М. Стахів, М. Чубатий¹, так і сучасні українські

¹ *Ярославин С.* Визвольна боротьба на Західноукраїнських землях у 1918–1923 роках. — Філадельфія, 1956; *Стахів М.* Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. — Т. 3–5. — Скрантон, 1959–1961; *Чубатий М.* Державний лад Західної області Української Народної Республіки. — Львів, 1921.

Роман Гимченко

дослідники. Серед них слід виділити М. Литвина й К. Науменка, О. Павлишина та Б. Тищика².

Листопадова революція, що ознаменувала створення ЗУНР, поставила на порядок денний одну важливу проблему — соціально-економічну. Забезпечення продуктами харчування, проведення аграрної та соціальних реформ, відбудови промисловості й житла після Першої світової війни вимагали від українських політиків швидких, а головне, в умовах українсько-польського протистояння, безпомилкових дій.

Ще напередодні повстання 29 жовтня у Львові було створено Центральне бюро УНРади на чолі з Р. Перфецьким та Харчовий уряд, головою якого став С. Федак. Останній мав займатися забезпеченням державних, освітніх і лікувальних установ продуктами харчування³. УНРада закликала утворювати повітові харчові комітети, які б перейняли на себе функції повітових урядів, та проголосила Легіон Січових Стрільців за основу національних збройних сил⁴.

Для покращення фінансової ситуації ЗУНР галицькі політики реорганізували Крайову дирекцію скарбу, у складі яких перебували Скарбова сторожа, Скарбова митниця, Державний касир і Державний контролер. Головна організація знаходилася в Тернополі, а осередки діяли і в інших містах (Дирекції скарбів округів). Державні контролери повинні були стежити за розподілом коштів по зарплатах службовців та наглядати за діяльністю державних комісарів.

Згодом, 3 грудня 1918 р., Державний Секретаріат фінансів підпорядкував Дирекцію скарбів округів владі повітових комісаріатів, у Станіславові розпочалася реформація його структури.

² Литвин М. Р., Науменко К. С. Історія ЗУНР . — Львів, 1995; Павлишин О. Підготовка аграрної реформи в ЗОУНР// Україна: культурна спадщина, національна свідомість і державність. — Вип.6. — Львів,2000. — С. 170–183; Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923 рр.). Історія держави і права. — Львів, 2005.

³ Діло. — 1918. — 30 жовтня

⁴ Українське слово. — 1918. — 30 жовтня; Діло. — 1918. — 31 жовтня

Це міністерство поділили на кілька відділів⁵. Діяли секції безпосередніх податків та державних монополій⁶. Об'єднаному Державному Секретаріатові фінансів та торгівлі підлягали також митні уряди, так звана Скарбова сторожа, та уряди мір і ваги. Особова ж секція відала призначеннями на посади службовців усіх підпорядкованих органів⁷.

Для покращення економічного становища ЗУНР і налагодження товарообміну між Галичиною й Наддніпряниною було призначено «головноуповноваженого для постачання», якого вимагав Державний Секретаріат⁸. Ним став Р. Трохименко. 16 січня на «перешивку вузькоколіїних рейкових шляхів Галичини» виділено 5 мільйонів гривень⁹, а постановою Ради Народних Міністрів 22 лютого ще 10 мільйонів¹⁰. Цього ж місяця для галичан через УНРаду було передано 7 млн карбованців на продовольчі справи¹¹. 18 січня на організацію свята злуки — 100 тисяч карбованців¹². А 13 лютого уряд УНР прийняв постанову про асигнування 22 мільйонів гривень для видачі допомоги українським культурним організаціям Галичини¹³. У кінці лютого для держсекретаріату шляхів Галичини асигновано 17 млн гривень на експлуатацію залізниць, заготівлю палива й металу¹⁴. 13 березня 1919 р. Рада Народних Міністрів прийняла постанову

⁵ Збірник законів, розпорядків та обіжників, проголошених Державним Секретаріатом Зах. Укр. Нар. Республіки. — Станіславів, 1918. — С. 11.

⁶ Чубатий М. Вказ. праця. — С. 38.

⁷ Ярославин С. Вказ. праця. — С. 118.

⁸ Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). — Ф. 257. — Оп. 1. — Спр. 36. — Арк. 9зв, 10.

⁹ Вістник державних законів для всіх земель Української Народної Республіки. — 1919. — 25 липня. — Вип. 26. — С. 191

¹⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 282. — Арк. 1–4.

¹¹ Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Документи і матеріали. У 2 т., 3 ч. — К., 2006. — Т. 1. — С. 220.

¹² Литвин М. Україно-польська війна 1918–1919 рр. — Львів, 1998. — С. 303.

¹³ ЦДАВО України. — Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 87зв.

¹⁴ Там само. — Спр. 281. — Арк. 1.

про асигнування в розпорядження Ради державних секретарів ЗУНР 80 млн гривень на видачу категоріям державних службовців одноразової допомоги на дорожнечу¹⁵. За повідомленням газети «Нове життя» станом на 1 березня 1919 р. до Галичини прибуло 123 вагони борошна, 14 збіжжя, 123 цукру і 10 з іншими продуктами¹⁶. Лише за тиждень від 1 по 8 березня надійшло 262 вагони збіжжя, муки та цукру, з них 76 вагонів частково розділені між повітовими управами, а 168 ще стояли на залізницях¹⁷. Наступного тижня з Наддніпрянщини передано ще 193 вагони харчів¹⁸.

З 16 по 23 березня 1919 р. урядом УНР передано «збіжжя, муки і цукру 114 вагонів; в магазинах зложено — 84 ваг., спеціальних військових транспортів пройшло по 23 марта — 181 вагонів. Позаяк до 16 березня населенню передано — 490 ваг., то загальна кількість ввезених до Галичини харчів різного рода досягне — 1168 вагонів або — 11.685.000 клг.»¹⁹, — повідомляло «Нове життя» від 3 квітня 1919 р. Газета «Републіка» зазначила, що до Галичини з Наддніпрянщини на початок квітня надійшло 1243 вагони продукції. Серед них 730 цукру, 213 борошна, 223 збіжжя й 127 інших харчів²⁰. До того ж щомісячно уряд УНР надавав грошову допомогу в розмірі одного мільйона гривень.

Допомога, яка передбачалася Директорією для Західної України була цілком пристойною, але галичани були обурені значно меншою за обіцяну їй кількістю. Зокрема, про це свідчать слова голови Державного Секретаріату С. Голубовича: «Коли Українська Державність знаходиться в незвичайно скрутнім положенню, а з трьох боків наступає ворог, придніпрянські братя відмовляють ественної помочи грошової, до якої первісно

¹⁵ ЦДАВО України. — Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 267. — Арк. 1.

¹⁶ Нове життя. — 1919. — 5 березня.

¹⁷ Там само. — 16 березня.

¹⁸ Там само. — 21 березня.

¹⁹ Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали: в 5 т. — Івано-Франківськ, 2005. — Т. 3., Кн. 1. — С. 89.

²⁰ ЦДАВО України. — Ф. 3505. — Оп. 1. — Спр. 36. — Арк. 113.

зобов'язалися без дальших застережень та умов»²¹. На жаль, через відсутність відповідних бухгалтерських документів ми не спроможні встановити її конкретну кількість, а вірити законопроектам Директорії не слід, оскільки в умовах громадянської війни й численних грабежів вона могла не доходити до місця призначення.

Для запровадження жорсткого регулювання у сфері економіки й поповнення державної скарбниці було монополізовано продаж зерна, хлібопекарських виробів, великої й малої рогатої худоби, свиней, картоплі, шкіри, цигарок, спирту, соди, цукру, сірників, а також встановлено мито й монополні оплати на реалізацію тютюнових виробів, солі й пороху. Зокрема, розпорядження Державного Секретаріату фінансів від 1 грудня 1918 р. забороняло без дозволу продавати тютюнові вироби. Концесія терміном на три місяці в місцевостях з населенням понад десять тисяч мешканців коштувала підприємцеві 500 корон, від п'яти до десяти тисяч — 400, в інших — по 300. Тільки за тютюн уряд хотів отримати близько 100 млн корон річного доходу²². 15 квітня встановлювалася державна монополія на заготівлю хліба й фуражу, тверді ціни на сільськогосподарські товари та вилучення лишків продукції. З метою ефективного впровадження в життя даної постанови створили при харчових управах продовольчі загони під командуванням воєнних старшин. Вони повинні були об'їхати всі двори й села дотичного округу та вилучити, за винятком необхідного мінімуму, усі залишки продуктів²³. Норма необхідного продовольства для держави дорівнювала половині пайка стрільця польової армії, а решту збіжжя забирали за певну плату²⁴. Однак ціни на продукти, встановлені воєнною управою, часто були дуже низькими, що звісно викли-

²¹ ЦДАВО України. — Ф. 3505. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 260.

²² *Павлишин О.* Фінансова система та грошовий обіг у Західно—Українській Народній Республіці // Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле та сучасність. Львів, 2005. — С. 347.

²³ Вісник Державного секретаріату військових справ. — 1919. — Вип.10. — С. 5.

²⁴ Там само.

кало незадоволення. Багато промислових товарів взагалі не потрапляло в продаж, а йшло на потреби УГА. Крім того, на селян встановлювалася підводна повинність, що зобов'язувала їх перевозити військо разом з фуражем. Часто воєнна влада зловживала становищем і використовувала свої права без стратегічних потреб. Тому 16 березня Державний Секретаріат військових справ змушений був регламентувати підводну повинність та встановити умови її оплати.

Загалом, централізація економіки проводилася з метою забезпечення усім необхідним армії й населення. Восени 1918 р. західноукраїнська влада одержавила всі склади та запаси продовольчих і товарів першої необхідності, а колишнім власникам виплатила компенсацію²⁵. Тепер населення отримало можливість купувати товари через відкриті державні магазини. Незважаючи на це, уже взимку відчувалася нестача харчів, особливо борошна й цукру, оскільки через Галичину проходив нескінченний потік колишніх військовополонених, яких треба було нагодувати, а також через грабежі та захворювання. Тому навесні 1919 р. уряд ЗУНР змушений був піти на принциповий крок — введення двох пісних днів: у середу й п'ятницю заборонялося продавати і вживати м'яса. Порушників чекав або штраф до 5 тисяч гривень, або арешт до 6 місяців²⁶. Аби зменшити витрати зерна, влада не дозволяла випікання хлібу без обов'язкового вмісту різноманітних домішок, частіше картоплі та цукру²⁷.

21 лютого 1919 р. була прийнята постанова Державного Секретаріату землеробства і внутрішніх справ про примусовий обробіток землі. «Всі ґрунти, пригожі для рільничої культури мають бути управлені і нікому не вільно лишати придатного до культури ґрунту облогом»²⁸. Землі, які залишили поміщики

²⁵ *Тищик Б.Й.* Вказ праця. — С. 253.

²⁶ Вістник державних законів і розпорядків Західної Облaсті Української Народної Республіки. — 1919. — Вип. 8. — 30 цвітня. — С. 57.

²⁷ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Документи і матеріали: у 5 т. — Т. 2. — Івано-Франківськ, 2003. — С. 341–342.

²⁸ Вістник державних законів і розпорядків Західної Облaсті Української Народної Республіки. — 1919. — Вип. 3. — 2 марта. — С. 18.

або селяни, держава через спеціальні повітові чи громадські комісії передавала орендарям для обробітку. Вони, у свою чергу, сплачували відповідний чинш. Передбачалося покарання у вигляді арешту до шести місяців і штрафу до 50 тисяч корон тим, хто переховував пригожі для обробітку землі, насіння, живий і мертвий інвентар²⁹. Такі вимушені заходи були направлені, у першу чергу, на відбудову сільського господарства після Першої світової війни, так і для забезпечення населення, особливо армії, продовольством. Та вони не принесли бажаного результату, оскільки час збирання врожаю припав на відступ УГА за Збруч до Наддніпрянщини.

Важливим для Галичини було вирішення аграрного питання. Недарма у листопаді 1918 р. заступник державного секретаря закордонних справ М. Лозинський у передовій статті газети «Діло» виклав свої судження стосовно існування державності в Галичині й проведення в ній земельної реформи, яка вважалася «найголовнішою журою нашої державної влади». На його думку, з великого землеволодіння необхідно утворити «земельний фонд Народної Республіки, яким мають бути заспокоєні земельні потреби селянства». Установчі збори повинні вирішити способи управління цим фондом³⁰. Проведенням же аграрної реформи ЗУНР мав займатися Державний Секретаріат земельних справ. Однак УНРада так і не змогла швидко провести перетворення на селі. Уряд ЗУНР прискіпливо ставився до цієї проблеми: не погоджувався із засадами земельного закону Директорії УНР, створив спеціальну комісію, виробив декілька законопроектів, які неодноразово обговорювалися на сесіях УНРади.

Нарешті 14 квітня, після тривалих дискусій в УНРаді, ухвалили Закон про земельну реформу, який лише 8 травня був опублікований у газеті «Републіка»³¹. Член Виділу УНРади

²⁹ Вістник державних законів і розпорядків Західної Облaсті Української Народної Республіки. — 1919. — Вип. 3. — 2 марта. — С. 19.

³⁰ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Документи і матеріали: у 5 т. — Т.1. — Івано-Франківськ, 2001. — С.443.

³¹ Републіка. — 1919. — 8 травня.

А. Горбачевський зазначив, що він «є вислідом взаємного порозуміння, компромісу всіх партій, які може з забезпеченням партійних інтересів згодилися для загального добра на деякі уступки»³². Головною його ідеєю було вивласнення великої земельної власності та наділення нею мало- й безземельних селян. Фактично західноукраїнська влада як не поспішала з його прийняттям, так і тягнула з оприлюдненням.

За реформою у земельний фонд ЗОУНР конфіскації підлягали поміщицькі, монастирські, церковні, єпископські, ерекціональні та фундаційні землі, набуті власниками з метою спекуляції, не оброблювальні й ті, що перевищують зазначені площі. Живий і мертвий інвентар, що належав до певного наділу мав також бути вилученим, на відміну від предметів домашнього вжитку, одягу тощо. Це пов'язано з подальшим раціональним використанням землі, яка могла залишитися без обробітку. Конфіскації без відшкодування підпадали домени колишньої Габсбурзької імперії, домени власників, які зі зброєю боролися проти державності ЗОУНР, землі, набуті на спекуляціях та отримані під час війн 1914–1919 рр. Ліси ж переходили у власність держави, а водойми належали громадам, за винятком судноплавних річок. Пасовища й полонини теж ставали володінням селян.

У першу чергу передбачалося наділення землею жовнірів-рільників ЗОУНР, що «в її обороні проливали свою кров, або наслідком війни іншим чином стали неспосібними до праці, вдовиці і сироти по них, як також інші жертви сеї або все-світньої війни та прочих безземельних і малоземельних рільників». Даний розподіл відкладався на невизначений термін і не міг розпочатися «перед закінченням війни і поворотом жовнірів до бранців домів». Особи, покарані за дезертирство та ухиляння від служби в армії, за злочини проти держави та співучасть у них, а також громадяни інших держав права на отримання конфіскованої землі не мали. Частина наділів фонду залишалася

³² Західно-Українська Народна Республіка: Ілюстрована історія. До 90-річчя утворення. — Львів, Івано-Франківськ, 2008. — С. 200.

для «громадського господарства держави, громад або загально корисних економічних, культурних і добродійних заведень (потреб — *Р.Т.*) для творення взірцевих господарств, рільничих шкіл, промислових, просвітних, добродійних і загально корисних завдань». Питання відшкодування, розмір і спосіб оплати з приводу конфіскованих земель мав вирішити майбутній Сойм ЗОУНР.

Водночас окремих параграф попереджав селян, що «за самовільний захват, ділення вивласнених на основі сього закону земель та нищення лісів, будинків, інвентарю і земних плодів, оскільки не становить вчинків, підлягаючих під карний закон, мають карати адміністративні власті карою арешту до 6 місяців, з котрою може бути получена грошева кара до 10000 корон. Крім того має бути опечена утрата права на наділ землі».

На жаль, ухвалений земельний закон не був реалізований, оскільки Сойм так і не вдалося скликати через військові дії, а невдовзі уряд і армія ЗУНР залишили Галичину й перейшли на територію Наддніпрянщини.

Селяни, що були незадоволені повільним впровадженням реформи, самочинно ділили землю. Ця політика іноді підтримувалася стрільцями УГА³³. Так у Яворівському повіті на селянських сходах вирішили давати по 15 моргів землі українцям, що служили у війську, а іншим по 4.³⁴ Місцевій владі УНРада надала право ув'язнювати на 6 місяців або штрафувати на суму 10 тисяч корон за самовільне захоплення земель, однак і це не дало позитивного результату. Таке нетерпіння пов'язане з важким становищем селянства, що потерпало від військових дій, безкінечних ревізій та голоду. Зокрема про це свідчить лист від жителів с. Бортники Тлумацького повіту до газети «Республіканець»: «Біля нас крайня біда. Нема що їсти, нема що і де засіяти і не маємо грошей на закупно харчів»³⁵. Бродівська повітова національна рада 25 березня повідомляла уряд, що повіт ви-

³³ *Васюта І.К.* Галицько-волинське село між світовими війнами: монографія. — Львів, 2010. — С. 154.

³⁴ Тищик Б. Назв. праця. — С. 246.

³⁵ Республіканець. — 1919. — 17 квітня.

Роман Гимченко

мирає від голоду³⁶. Із Тернопільщини 1 квітня також надійшла скарга: «Ми всі мешканці громади Дітківці естесьмо дуже бідні [...] всі наші господарства в часі австрійської війни знищені [...], не маємо куска хліба, ані картоплі [...], не осталося ні одної хати...»³⁷. Аналогічні претензії надходили й з інших повітів.

Поряд із цим лідери ЗУНР не поспішали проводити й реформування помисловості. Вони так і не наважилися націоналізувати підприємства, шахти та нафтові родовища, хоча й взяли їх під контроль Державного Секретаріату з публічних робіт. Під облік потрапили й усі приватні запаси будівельних матеріалів, необхідні для відновлення краю, а також ліси. Тепер власникам за вирубку держава платила певне відшкодування, а сім'ям військових і бідним відпускала дерево безкоштовно. У Дрогобичі створили спеціальний комісаріат, що мав встановити контроль над видобутком нафти. 12 квітня юридично був оформлений перехід на 8 годинний робочий день³⁸. Цього ж дня УНРада прийняла постанову про святкування Першого травня як дня міжнародної солідарності трудящих³⁹.

Нову українську валюту (гривню) західноукраїнські політики також не хотіли впроваджувати. Хоча на рівні певних територіальних одиниць західноукраїнської республіки вона була в обігу вже починаючи з січня 1919 р. (Самбір, Камінка Струмилова). Однак брак грошей і проголошення урядом Австрії проведення обміну коронованих асигнацій на штемпельовані приводило до знецінювання валюти на території інших держав і змінило позицію Державного Секретаріату⁴⁰. 4 квітня УНРада ухвалила рішення про впровадження гривні. Офіційний її курс рівнявся по вартості одній короні, а один карбованець двом гривням або двом коронам, насправді ж реальна її вартість

³⁶ ДАЛО. — Ф. 129. — Оп. 2. — Спр. 1441. — Арк. 2.

³⁷ Там само. — Арк. 7.

³⁸ Вістник державних законів і розпорядків Західної Області Української Народної Республіки. — 1919. — Вип. 8. — 30 цвітня. — С. 59.

³⁹ Там само. — 1919. — Вип. 8. — 30 цвітня. — С. 63.

⁴⁰ Нове життя. — 1919. — 16 марта.

була нижчою й дорівнювала 80 сотиків. Населення з недовірою поставилося до нової валюти, оскільки податки в державі платилися коронами, чиновники отримували заробітну плату також в коронах. Крім того, в обігу ходили лише купюри в 2000, 1000, 500 і 100 грн, а дрібних, необхідних для роздрібно́ї торгівлі, взагалі не було. З часом у західноукраїнських містах почали друкувати гроші менших номіналів: у Станіславові — 5 грн, Золочеві — 5 і 10, Тернополі — 2, 10, 20 і 50, Бродах — 1, 2, 5, 10, і 25⁴¹. Лише 2 травня було підписано урядовий звіт про друк грошових знаків номіналом 1, 5 і 10 гривень, а також 10 і 25 карбованців⁴².

Отже, незважаючи на поступове зближення фінансово-економічних структур УНР і ЗОУНР до повного злиття так і не дійшло. Гривня не стала основною валютою в Західній області, населення продовжувало користуватися австрійськими коронами, яким було більше довіри, ніж українській валюті.

Весною 1919 р. галицький уряд провів ряд важливих реформ для підвищення власного рейтингу серед населення. 9 березня було звільнено всіх інтернованих римо-католицьких священників. Наступного дня Виділ УНРади оголосив амністію політичним в'язням, засудженим до 1 листопада 1918 р. за державну зраду, образу імператора, бунтарство, шпіонаж, участь у таємних товариствах⁴³. 8 квітня був прийнятий закон про громадянство: «Особи, як в часі оповіщення сього закону мають право своїни в одній з громад Західної Области Української Народної Республіки є горожанами (громадянами — Р.Т.) Української Народної Республіки». Громадяни Наддніпрянської України ставали також громадянами ЗОУНР. Служити ж в державних установах дозволялося лише після прийняття відповідної присяги. «Чужинці», які не бажали жити в новій державі, мали право покинути територію

⁴¹ Гнатюшак М. Державні гроші України 1917–1920 років. Ілюстрований історично-іконографічний нарис. — Клівленд, 1974. — С. 60–61.

⁴² Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5 т. — Т. 3., Кн. 1. — С. 100.

⁴³ Републіка. — 1919. — 16 марта.

ЗУНР⁴⁴. На жаль, більшість реформ були проведені надто пізно, уряд ЗОУНР втратив дорогоцінний час, а соціальна напруга зростала, про що свідчить діяльність опозиційного Селянсько-Робітничого Союзу (СРС), а також Дрогобицьке повстання 14–15 квітня 1919 р. проти повітової ради, придушене військами ЗОУНР.

Отже, західноукраїнський політикум, прийшовши до влади, одразу зустрівся з великою кількістю проблем: боротьбою із зовнішніми ворогами, розрухою, залишеною внаслідок Світової війни, і необхідністю соціально-економічних змін з метою залучення на свій бік більшості населення. Будучи вихованими в умовах конституційної монархії, влада ЗУНР планомірно намагалася реформувати економіку й впровадити в життя соціальні зміни. Однак найважливіші питання, що турбували революційне суспільство — вирішення аграрного питання для селян і введення прийнятних норм праці на заводах для робітників так і не були виконані. Земельний закон, хоч і був прийнятий, але залишився на шляху до реалізації, що мали остаточно ухвалити Сойм, який так і не зібрався. Наполовину вирішені проблеми в галузі промисловості. Діяльність СРС, селянські грабежі панських маєтків свідчать про часткове невдоволення населення політикою УНРади. Попри це, вона користувалася великою популярністю серед населення і армії на відміну від влади УНР у Наддніпрянщині і намагалася демократично вирішити всі економічні і соціальні питання.

⁴⁴ Вістник державних законів і розпорядків Західної Облaсті Української Народної Республіки. — 1919. — Вип.9. — 5 мая. — С. 69.